

Кушнірук О. П.

Кушнірук Ольга Панасівна — кандидат мистецтвознавства, старший науковий співробітник, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України, старший науковий співробітник відділу музикознавства та етномузикології.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0766-2555>

ХОРОВА ТВОРЧІСТЬ ОЛЕКСАНДРА ЯКОВЧУКА: ЖАНРОВІ ТА СТИЛЬОВІ ПАРАМЕТРИ

Розкрито жанрові особливості хорової творчості Олександра Яковчука (нар. 1952), автора ораторій, симфоній, кантат, поем, літургій, хорових концертів, псалмів, мініциклів, обробок народних пісень. О. Яковчук — представник київської композиторської школи, заслужений діяч мистецтв України, лауреат премій ім. І. Огієнка, А. Веделя, І. Нечуя-Левицького, лауреат республіканських та міжнародних композиторських конкурсів. Розглянуто життєвий і творчий шлях митця, виявлено обставини, завдяки яким він звернувся до хорового мистецтва: полікультурне оточення в дитинстві, фольклористична студентська практика п/к В. Матвієнка, уроки композиції в А. Коломійця, досвід хориста Оперної студії Київської консерваторії, особисті фольклористичні експедиції Україною і колишньою Югославією. Охарактеризовано «Антологію хорової обробки української народної пісні» (2015–2018), унікальне видання у шести томах, яке містить 345 обробок композитора. Проаналізовано хорові зразки, створені на різних етапах творчості композитора: ранній «Триптих» (1975), кантату «Ой в борі, борі» (1993), «Хорову Шевченкіану» (2011–2018), духовні і світські твори якої об'єднані поезією Кобзаря. Виявлено особливості авторського стилю: наявність тонального і модального ладового мислення, винахідливе застосування поліфонічної техніки, драматургії хорових тембрів, помірне впровадження інтертекстуальності й стилізації, стратегічний підхід у розумінні музичної інтонації, її впливу на все інтонаційне поле твору.

Ключові слова: українська музика, хорова творчість О. Яковчука, хоровий триптих, кантата, обробка народної пісні.

Постановка проблеми. У сучасному українському музичному мистецтві особлива роль належить хоровому співу, який має давні традиції, розгалужену мережу професійних і аматорських хорових колективів, у виконавському репертуарі яких — різножанрові хорові твори композиторів минулого і сучасності. Одним із своєрідних явищ є творчість Олександра Яковчука (нар. 1952), представника київської композиторської школи, заслуженого діяча мистецтв України, лауреата премій ім. І. Огієнка, А. Веделя, І. Нечуя-Левицького, переможця національних і міжнародних композиторських конкурсів

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цінним джерелом для пізнання творчості композитора є його статті¹, у яких він викладає своє розуміння жанру

¹ Яковчук О. Передмова. Українські народні колядки та щедрівки для дитячого хору а cappella в обробці Олександра Яковчука. Київ, 2015. С. 5–24; Яковчук О. Збірка «Українські народні пісні для жіночого хору без супроводу в обробці Олександра Яковчука»: композиторське переосмислення жанрових інваріантів. Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії. 2018. Вип. 18. С. 38–48;

хорової обробки з урахуванням особливостей композиторської техніки початку ХХІ століття. Уперше твори цього жанру у його творчості цілісно охарактеризувала авторка цієї статті у передмові до збірника «Українські календарно-обрядові пісні для мішаного хору без супроводу в обробці Олександра Яковчука» (Київ, 2016)¹, виявивши деякі паралелі з М. Леонтовичем: ставлення до народної мелодії як до праджерела, згустку генетичної пам'яті народу, мікрокосму потенційних перетворень, вкладених у музичну форму; трактування хорової фактури, завжди прозорої, з фонічною узгодженістю партій, гнучке застосування виражальних засобів. Проаналізувавши музичну мову зразків цього жанру, дослідниця дійшла висновку: «Жанр хорової обробки у творчості Олександра Яковчука демонструє оновлення жанрової парадигми, що знаходить вираження у тяжінні до наскрізності драматургії, театралізації, симфонізації фольклорного тематизму й метро-ритмічної сторони, впровадженні прийомів класичної поліфонії, тембрової колористики»².

Компаративний аналіз двох обробок О. Яковчука для чоловічого хору («Через наше сільце» і «Ой, темна нічка Купайлочка») і обробок Г. Гаврилець для жіночого хору здійснили В. Шевченко і С. Добронравова³, які з'ясували приналежність цих творів до динамічного типу обробки (за І. Коноваловою). Зокрема, вони виявили такі особливості обробки О. Яковчука «Через наше сільце»: «динамізація куплетно-варіаційної форми, її розширення (обрамлюючі розділи, додатковий повтор фрази), тональні контрасти (двічі зміна ладового нахилу — перехід у паралельний мажор), темброва драматургія (зміна хорових тембрів при викладі мелодії), хорова колористика (регістрове віддалення партій) і звукообразність, накладення на тему її ж елемента у збільшенні, ефект політональності з участю імітації»⁴. Розглядаючи трансформаційні процеси в розвитку жанру, автори вбачають подібні ознаки й у другій обробці: «Вони виявляються у вільному підході композиторського осмислення народного першоджерела — динамізації форми, ладовій багатобарвності, роботі із сегментами мелодії, тембровій драматургії, колористичі»⁵.

О. Кушнірук досліджує Третю симфонію «Відгомін дитинства» (1987) і Четверту симфонію-реквієм «Тридцять третій» (1990) за участю хору, задумані спершу як хорові симфонії *a cappella*⁶. Зважаючи на своєрідність постмодерного бачення, дослідниця вказує на яскраво виражену тенденцію до еволюції жанру симфонії у цих творах: «Наблизившись до кантатно-ораторіального типу, композитор поєднав засо-

Яковчук О. Хорові обробки українських народних пісень Олександра Яковчука: рівень генетичної ментальності нації. Мистецтвознавчі записки. 2018. Вип. 33. С. 288–295.

¹ Кушнірук О. Художній світ народної пісні в хорових обробках Олександра Яковчука // Українські календарно-обрядові пісні для мішаного хору без супроводу в обробці Олександра Яковчука. Київ, 2016. С. 5–18.

² Там само. С. 17.

³ Шевченко В., Добронравова С. Трансформаційні процеси в жанрі обробки народної пісні (на прикладі творчості О. Яковчука і Г. Гаврилець) // Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство. 2018. Вип. I (10). С. 244–248; Шевченко В., Добронравова С., Семенова О. Сучасні методи опрацювання народної пісні (на прикладі хорових обробок Олександра Яковчука і Ганни Гаврилець) // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Мистецтвознавство. 2018. № 1 (Вип. 38). С. 34–40.

⁴ Шевченко В., Добронравова С., Семенова О. Сучасні методи опрацювання народної пісні (на прикладі хорових обробок Олександра Яковчука і Ганни Гаврилець). С. 39.

⁵ Там само. С. 246.

⁶ Кушнірук О. Симфонічний доробок О. Яковчука в постмодерному контексті української музичної культури // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтва, 2013. № 4. С. 156–160.

би симфонічного розвитку з розвинутим хоровим письмом, сягнувши в результаті трагедійного виміру в концепції і досягши громадянського рівня свого послання»¹.

Мета статті — визначити жанрові пріоритети у хоровій творчості О. Яковчука, з'ясувати особливості його авторського стилю.

Виклад основного матеріалу. У мистецькому доробку О. Яковчука хорова творчість найбільша за обсягом, що свідчить про особливе зацікавлення композитора хоровими жанрами, серед яких: дві ораторії («Скіфська пектораль» на вірші Б. Мозолевського, «Страсті Христові» на вірші Б. Олійника), Третя і Четверта симфонії за участю мішаного хору, дев'ять кантат, чотирнадцять духовних композицій («Літургія Святого Іоанна Златоуста», три концерти, десять псалмів), чотирнадцять оригінальних творів, майже 350 обробок народних пісень для різних хорових складів, п'ятнадцять — для голосу у супроводі фортепіано.

Особливе ставлення композитора до хорового співу формувалось з дитинства пісенним оточенням Поділля (село Черче Чемеровецького району Хмельницької області) з його полікультурним простором, враженнями під час фольклористичної практики студентом Київської консерваторії, а найбільше — завдяки співу протягом десяти років в хорі Оперної студії цього навчального закладу. Розуміння хорового голосоведення, органічне відчуття виконавських можливостей хору, яскравість національної інтонації, елементи симфонізації, володіння усіма засобами композиторської техніки дали цікавий художній результат, який привертає увагу дослідників, щоб науково пояснити феномен авторського стилю О. Яковчука.

Ще студентом він написав фольклорний «Триптих» для мішаного хору *a cappella* (1975). Виконаний Молодіжним хоровим ансамблем сучасної пісні Українського радіо і ТБ під керівництвом В. Лисенка, він приніс автору перший гучний успіх і справжню популярність серед хормейстерів, позитивні відгуки критики, продемонстрував нові підходи до роботи з фольклорними інтонаціями. Твір складається з трьох мініатюр, поєднаних обрядовою тематикою зимово-весняного календаря — «Веснянка», «Колядка», «Щедрівка». Їх інтонаційна тканина і стилізує, і цитує народний мелос, а в хорових вертикалях присутні «свіжими» для того часу колористичними барви (ладова вібрація, паралелізм септакордів, темброві перегуки). Формуючи початковий сегмент теми у першій частині, О. Яковчук відштовхується від характерної коломийкової інтонації з підвищеним IV ступенем, водночас виявляючи явище ладової вібрації *f-moll–F-dur*. У другому сегменті теми утворено кластер за допомогою хорових педалей. Динамічність середнього розділу досягається завдяки тональним змінам кожної фрази (*es-moll–ges-moll–d-moll–f-moll*) з їх тембровим переміщенням. Цей же прийом, але за іншим тональним планом (*f-moll–as-moll–c-moll–es-moll*), застосовано і в репризі, до якої додано ще й колористичне чергування двох великих мажорних септакордів (*ges-b-des-f, as-c-es-g*). У другій частині використано цитату — мелодію колядки «Ой зрівняйтеся, гори», записаної композитором у рідному селі. Притаманна їй ладова своєрідність — дорійський лад і гармонічний мінор — схиляє автора до цікавого оформлення хорових вертикалей, до застосування септакордових послідовностей. Інтонаційним джерелом третьої частини стала також запозичена з фольклору щедрівка, яку співали в його рідному селі. Її поява у кожному голосі за принципом накладення формує виклад теми паралельними тризвуками, досить інтенсивний як для початкового розділу. Контраст середнього розділу вносить нова тема (*Meno mosso*) у паралельному *D-dur* з тридольністю в основі та син-

¹ Кушнірук О. Симфонічний доробок О. Яковчука в постмодерному контексті української музичної культури // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтва. Київ, 2013. № 4. С. 156.

копою. У репризі головна тема у басів стає остінато, на якому барвисто звучить хорова педаль з великим мажорним септакордом (*g-h-d-fis*) жіночих голосів, згодом відгалужуючись у лінію сопрано остінато (у терцієвому зіставленні з басами). Унікально вирішено коду, у якій акордова фактура кожного голосу, поділена на чотири партії, розростається до масивного кластеру на основі звукоряду *D-dur*. Загалом «Триптих» несе слухачеві вітаїстичність духовної субстанції, символізуючи гармонійність народного світосприйняття. Твір сповнений соковитих звукових барв, зумовлених опрацюванням залучених цитат. Після Огляду творчості молодих композиторів (Львів, 1986) С. Павлишин писала: «... Автору вдалося створити дещо нове, свіже. Веснянка “Прийди, прийди, весно” з перегуками хорових груп, несподіваними змінами темпів і ладо-гармонічних барв продовжує кращі традиції в цьому жанрі... на основі хорових досягнень сучасності. У поєднанні поліфонічних прийомів з ладовими ковзаннями й “архаїчними” квартовими закінченнями відчувається, наприклад, вплив Л. Дичко. Лірична пісня показова контрастом сопранового solo на тлі хору, який співає без слів. А “Щедрий вечір” — новий, оригінальний варіант відомої обрядової щедрівки. Енергійно, винахідливо написаний фінал триптиха, в якому знову приваблюють ладові зміщення, протиставлення поліфонічної фактури і квартових паралелізмів постає як вражаюча народно-жанрова сценка»¹.

Фольклорна кантата «Ой в борі, борі» для солістів та жіночого хору *a cappella* (1993) складається з чотирьох частин — «Ой в борі, борі», «Там біленьке павутиння», «А нині свято Яна», «А вже сонце на горі». Її художня своєрідність полягає в тому, що композитор, відштовхуючись від конкретної народної пісні, зберігаючи слова народнопісенного зразка, гнучко переходить у площину індивідуального музичного тексту. Перша частина заснована на щедрівці «Ой в борі, борі», тому її образне наповнення пов'язане із притаманними для Різдвяного циклу побажаннями колядників господарю і його родині. Драматургічно частину вирішено у вигляді структури з двох розділів, перший з яких написаний у традиційній тональній і метрично стабільній сфері — *Andantino sostenuto* — показ у соло сопрано народної цитати, а також її варіативна поява щоразу у новому голосі, з укрупненням фактури та виходом на місцеву кульмінацію на словах «Щедрий вечір, добрий вечір!». Натомість, другий розділ, укладений у складну тричастинність, — *Allegro molto* — виявляє контрастну стилістику: тематизм автор упорядковує в перемінній метричній основі, у кульмінаціях виникає кластер, півтонові тональні зміщення властиві серединному викладу. До цікавого фонічного ефекту композитор вдається наприкінці репризи: після величної кульмінації, зависаючої на останньому співзвуччі, з'являється дует солюючих сопрано й альт, які в терцію на стишеній динаміці повторюють фразу «Щедрий вечір...» на двох великих терціях. Автор цим ніби тонко натякає на єдність народного співу і композиторської лексики сучасного типу.

Друга частина «Там біленьке павутиння» заснована на ліричній народній пісні про розлуку дівчини з коханим, вона має тричастинну форму. Особливістю її письма — наявність хорових педалей, як правило, сонорно-кластерного типу, які супроводжують тему. Інтонаційне осердя, як будівельну основу тематизму середини, становить обернена тема «Ой в борі, борі» з першої частини кантати, вона надає циклу художньої цілісності.

У фіналі «А вже сонце на горі» матеріалом обрано обжинкову пісню жартівливого характеру, що спонукало автора створити віртуозне, з виконавської точки зору, завершення кантати. Вирішений як обробка народної пісні, він привертає увагу май-

¹ Павлишин С. Молодые входят в жизнь // Советская музыка. 1986. № 11. С. 37.

стерністю у вибудові наскрізного розвитку завдяки накопиченню фактурних пластів, упровадженню ілюстративних ефектів і прийомів поліфонії (імітаційність, тема у збільшенні, в оберненні).

Найбільше у хорovій творчості О. Яковчука хорovих обробок народної пісні. Зацікавлення цим жанром зумовлене й фольклористичною діяльністю О. Яковчука 1970–1980-ті роки. В обробці «miteць щасливо зумів знайти рівновагу між народним і професійним, прокласти дальшу традицію М. Леонтовича, а саме — у драматизації словесного змісту можливостями хорovого письма»¹. Протягом 2015–2018 років композитор опублікував їх в антології в шести томах — це унікальний проект на сучасному етапі розвитку музичної культури України. Видання містить 345 творів, а загальний його обсяг — майже півтори тисячі сторінок. Твори першого тому, спонсорованого хмельницьким підприємцем В. Постовим, призначені для дитячого хору. Це 57 обробок пісень календарно-обрядового циклу зимової тематики — колядки і щедрівки², більшість мелодій яких взято із збірки хормейстера дитячого фольклорного ансамблю «Цвітень» Марії Пилипчак «Колядки і щедрівки» (Київ, 2007). У передмові О. Яковчук розкриває значення фольклорних джерел для його авторської естетики: «...інтонації народного мелосу входили в моє духовне єство на підсвідомому рівні, формуючи засади особистого мистецького світу»³.

Завдяки Герою України М. Шаповалу, власнику агрофірми з Хмельниччини, опубліковано другий том⁴ антології — календарно-обрядові пісні (веснянки, купальські, колядки, щедрівки, усього 50) для мішаного хору, мелодії яких автор записав у селах західного Поділля.

Третій том містить твори також для мішаного хору: 62 обробки родинно-побутових, ліричних і жартівливих пісень⁵, серед яких широко популярні «Несе Галя воду», «Посилала мене мати», «Ой, не ходи, Грицю», «Розпрягайте, хлопці, коней» тощо. У вступному слові О. Яковчук наголошує, що народна пісня має зберігатись не лише в автентичному варіанті, а й у вигляді художньої обробки для різних складів хорів. Спираючись на власний досвід, він стверджує, «що тільки та пісня, яку композитор особисто записав від конкретного виконавця, сам її розшифрував, систематизував і паспортизував, — тільки тоді може йти мова про повноцінну авторську обробку»⁶. Меценатську підтримку у виданні цього тому надав член Правління ПАТ АКБ «Аркада» Л. Килимник.

По-своєму унікальним є четвертий том антології, присвячений Володимирі Рожку, колишньому ректору НМАУ ім. П. І. Чайковського з нагоди його 70-річчя. Його твори призначені для чоловічого хору, зокрема центральну групу становлять чумацькі пісні (18) — яскравий шар української народнопісенної творчості, а також календарно-обрядові й ліричні пісні⁷. Першоджерелом мелодій деяких чумацьких

¹ Кушнірук О. Антологія обробки української народної пісні // Слово Просвіти, 2018. 20–26 вересня.

² Українські народні колядки та щедрівки для дитячого хору а cappella в обробці Олександра Яковчука. Київ, 2015. 190 с.

³ Там само. С. 13.

⁴ Українські календарно-обрядові пісні для мішаного хору без супроводу в обробці Олександра Яковчука. Київ, 2016. 243 с.

⁵ Українські народні пісні для мішаного хору без супроводу в обробці Олександра Яковчука. Київ, 2016. 304 с.

⁶ Там само. С. 3.

⁷ Українські народні пісні для чоловічого хору без супроводу в обробці Олександра Яковчука. Київ, 2016. 248 с.

пісень, до якого звернувся О. Яковчук, є збірка «Чумацькі пісні»¹. У передмові, розмірковуючи про еволюцію жанру обробки, композитор наголошує: «Зацікавлення фольклором, можливостями його переосмислення за допомогою різноманітних прийомів композиторської техніки, було незборимим прагненням українських митців зберегти національну своєрідність в усіх її регіональних проявах, що мало далекоглядне не лише культурницьке, а й політичне значення для процесів державотворення України»². О. Яковчук дає нагоду читачеві знайти ключ до розуміння його музики: «Звернення до фольклорних джерел для мене є важливою складовою творчості, художнього мислення, зрештою, гармонійності мого світобачення»³.

Нещодавно побачили світ й останні два томи — «Українські народні пісні» для жіночого хору⁴ та «Українські народні пісні Закарпаття» для мішаного хору⁵. Видання першого з них фінансово підтримав канадський жіночий хор «Веснівка» (керівник К. Зорич-Кондрацька), у ньому вміщено обробки (70) автентичних мелодій з правобережної України, Боснії і Хорватії, а також зі збірки «Наша пісня», о. О. Тимка (Войводина, Сербія). У томі є пласти календарно-обрядового й родинно-побутового фольклору. За люб'язної допомоги канадської родини Анни і Богдана Слабаків видано останній, шостий том антології. Його особливість полягає в залученні до обробки (63 зразки родинно-побутових та рекрутських пісень) народних мелодій русинів — етнічної групи українців Закарпатського регіону. Їх мова зазнала впливу сербохорватської, угорської і словацької мов. Свого часу ці обробки записав на компакт-диск⁶ камерний хор «Хрещатик» під орудою його засновниці і художнього керівника Лариси Бухонської.

Хорові обробки для О. Яковчука — це глибоко продумане, пропущене крізь серце втілення його національних почуттів, любові до рідної природи, оспівування краси і величі душі українців. Підкреслимо, що переважну частину його хорових обробок, починаючи з 1980-х років, виконують відомі колективи України, зокрема жіночий хор Київського інституту музики імені Р. Глієра, камерні хори «Орея», «Хрещатик», «Оранта», Галицький камерний хор тощо. Вони звучать у програмах зарубіжних конкурсів і фестивалів, на яких українські співаки виборюють призові місця, дивуючи слухачів виразністю, яскравістю виступів. Ця антологія обробки продовжує розвивати традицію окресленого жанру, яку започатковав М. Лисенко та його молодші сучасники, підхоплену й митцями другої половини ХХ — початку ХХІ ст.

Якщо до жанру обробки О. Яковчук звертається постійно, починаючи із студентських років, то у зрілий період творчості його зацікавлюють жанри духовної музики — літургія, хоровий концерт, псалом. Хорові концерти і псалми композитора написані на поезії Тараса Шевченка з наміром відтворити їх морально-етичні і філо-

¹ Чумацькі пісні / (упоряд. О. Дея, А. Ясенчук, А. Іваницького. Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 1976.

² Українські народні пісні для чоловічого хору без супроводу в обробці Олександра Яковчука. Київ, 2016. С. 5.

³ Там само. С. 7.

⁴ Українські народні пісні для жіночого хору без супроводу в обробці Олександра Яковчука. Київ, 2018. 240 с.

⁵ Українські народні пісні Закарпаття для мішаного хору без супроводу в обробці Олександра Яковчука. Київ, 2018. 287 с.

⁶ CD — Олександр Яковчук. Обробки українських народних пісень Закарпаття для мішаного хору а cappella: Київський камерний хор «Хрещатик», диригент Л. Бухонська. Вип. 2. CSF Inc. Productions, 2007.

софські константи, пройняті глибокою любов'ю до рідного народу та вболіванням за його поступ у ході історії, що вочевидь хвилює і композитора.

Шевченкову творчість дослідники вважають важливим сакральним джерелом розвитку національної музичної мови, культури. Не одне покоління українських композиторів, починаючи з М. Лисенка, звертається до його поезій — цей «шевченківський» напрямок складає важливу складову сучасного музичного процесу, в якому розвиваються усталені й формуються нові грані творчих модусів сучасної музичної культури»¹ (твори В. Сильвестрова, Є. Станковича, В. Бібіка, М. Скорика, В. Степурка та ін.). О. Яковчук уклав, за прикладом М. Лисенка («Музика до “Кобзаря”») свою хорову Шевченкіану — окремих збірник², до якого увійшли хорові композиції світської і духовно-релігійної тематики для мішаного складу (за винятком диптиху для жіночого хору), написані протягом останнього десятиліття. З одного боку, в них втілене сприйняття поезій Кобзаря зрілим митцем, сповненим життєвого досвіду, для якого думки поета суголосні його особистим переживанням. З іншого — поява Шевченкіани О. Яковчука стала можливою в нинішній Україні, виявляючи прагнення українців боронити свою незалежність, будувати демократичну державу, гідно жити і з повагою бути сприйнятими світовою спільнотою. Поезія Т. Шевченка живила художню уяву композитора, стала творчим імпульсом до написання кількох творів — двох кантат, двох духовних концертів, трьох поем, чотирьох псалмів, триптиха, диптиха.

У Шевченкіані О. Яковчука переважають твори духовної тематики, що цілком відповідає загальній тенденції у творчості українських композиторів. «Укорінена в культурі минулого, духовно-релігійна музика забезпечує духовний зв'язок з національною традицією і торує видиму перспективу для нових творчих шукань композиторів, для суб'єктивних інтерпретацій форми і змісту відповідно до запитів нового часу»³. Важливим, з цього погляду, виявився проведений у межах фестивалю «Золотоверхий Київ» конкурс композиторів «Духовні псалми III тисячоліття» (2001), який значно актуалізував цю сферу хорової музики.

Релігійність Яковчука-композитора пов'язана з Шевченковим словом, з «Кобзарем». Митець поклав на музику усі десять «Давидових псалмів», чотири з яких — № 11, 149, 132, 53 — це окремі твори, решта шість об'єднані по три як духовні концерти — «На ріках круг Вавилона», «Чи Ти мене, Боже милий, навік забуваєш» (усі — 2011). Крім того, О. Яковчук звернувся до поезій «Ісаія. Глава 35 (Подражаніє)» та «Подражаніє Іезекіїлю. Глава 19», у яких Т. Шевченко переосмислює розділи з книг пророків Ісаї та Єзекіїля із Старого Заповіту. Завдяки цьому композитора написав хорові поеми «Радуйся, ниво непоплитая» (2011) і «Подражаніє Іезекіїлю. Глава 19» (2018). До цієї групи можна долучити і поему «Молитва до Марії» для сопрано і мішаного хору (2018).

Основу кожної частини кантати «Тече вода в синє море» за участю солістів, альтової флейти, ударних (2006, друга редакція — 2010, третя — 2018) становлять тематично споріднені чотири «Думки» поета — «Тече вода», «Вітре буйний», «Тяжко-важко в світі жити», «Нащо мені чорні брови». Використовуючи типовий для побудови циклу прийом контрасту, О. Яковчук змальовує у другій частині образ «буйного вітру» за допомогою фігуративного тематизму — стрімких тріолей у висхідному на-

¹ Бардашевська Я. Образно-стилістичні і жанрові концепції в українській вокально-хоровій музиці на основі поезій Т. Г. Шевченка // Молодий вчений. 2015. № 12 (27). Ч. 4. С. 53.

² Яковчук О. Хорові твори на вірші Тараса Шевченка. Київ, 2013. 176 с.; 2-ге вид. Київ, 2019. 240 с.

³ Горбатенко Г. Хорове мистецтво Києва на сучасному етапі. Хорові твори сучасних українських композиторів Київської школи: навчально-методичний посібник. Київ ; Дрогобич, 2015. С. 8.

прямі. У третій частині контрасту досягнуто завдяки інтертекстуальному підходу автора: її розпочинає браве маршове соло ксилофона *F-dur* у дводольному метрі, яке переходить у стишений дріб малого барабана. Відповідно, на нього накладається головна тема частини в соло тенора («Тяжко-важко в світі жити»), яка інтонаційно стилізує мелос шару суспільно-побутових пісень з їх мінорним ладом і з підвищеними IV, VI, VII ступенями, тенденцією до ладової вібрації, тобто зміни тональної опори, а також розспіваністю складів, кантиленністю малюнка. У кантаті композитор завдяки інтертекстуальності показує узагальнений образ Шевченкового слова, використавши ритмічний малюнок народної мелодії «Думи мої» на словах «тече вода», що органічно сприймається як смислова арка між вступом і кодою першої і фінальної частин твору. До речі, в останній перед слухачем проминуть ремінісценції тембрового образу малого барабана з третьої частини і тріольного тематизму із другої частини, формуючи генеральну кульмінацію.

Своєрідним тематичним перегуком із цим твором є чотиричастинна кантата «Думи мої» для баритона, мішаного хору та флейти (2018), у якій відчутий композитором символ народної пісні на шевченківські слова «Думи мої» набуває ще більшої зримості, виводиться в назву, різноманітно трансформується в партитурі, зрештою, стає поетичною і музичною основою крайніх частин хорового циклу. Особливу роль у творі відіграє включення тривалих медитативних монологів соло флейти на інтонаціях гуцульського ладу (початок I, III, IV частин, серединна побудова першої частини).

У збірнику Диптих для жіночого хору у супроводі фортепіано («Тече вода з-під явора», «Над Дніпровною сагою», 2013) написаний у традиційній манері зі спіранням на функційну гармонію, прозорість ладо-гармонічного мислення, фактури, неспішний плин обраного темпоритму. Саме у такий спосіб О. Яковчук делікатно відчув і передав поетове замилювання згармонізованістю картин побуту й рідної природи.

Отже, хорова Шевченкіана О. Яковчука охоплює жанри кантати, духовного концерту, поеми, псалма, мініциклу.

Висновки і перспективи. Жанрові особливості хорової творчості О. Яковчука пов'язані передусім з обробками народної пісні, духовними композиціями, кантатами, поемами, меншою мірою — з ораторіями, мініциклами, змішаним жанром симфонії-ораторії. Сильову своєрідність хорового письма композитора становить модальність як основа ладового мислення, яскрава поліфонічна техніка, драматургія хорових тембрів, тактовне застосування інтертекстуальності й стилізації, оригінальність композиційного вирішення (скороченість репріз), похідна від прочитання слова концентрованість музичної інтонації та її головний вплив на все інтонаційне поле твору. У перспективі дослідження творчості митця важливо з'ясувати жанрово-стильові особливості його масштабних композицій — ораторій «Скіфська пектораль», «Страсті Христові».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ

1. Бардашевська Я. Образно-стилістичні і жанрові концепції в українській вокально-хоровій музиці на основі поезій Т. Г. Шевченка // Молодий вчений. 2015. № 12 (27). Ч. 4. С. 50–54.
2. Горбатенко Г. Хорове мистецтво Києва на сучасному етапі // Хорові твори сучасних українських композиторів Київської школи: навчально-методичний посібник. Київ; Дрогобич, 2015. С. 7–10.
3. Кушнірук О. Антологія обробки української народної пісні // Слово Просвіти. 2018. 20–26 вересня.

4. Кушнірук О. Симфонічний доробок О. Яковчука в постмодерному контексті української музичної культури // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтва. 2013. № 4. С. 156–160.
5. Кушнірук О. Художній світ народної пісні в хорових обробках Олександра Яковчука // Українські календарно-обрядові пісні для мішаного хору без супроводу в обробці Олександра Яковчука. Київ, 2016. С. 5–18.
6. Павлишин С. Молодые входят в жизнь // Советская музыка. 1986. № 11. С. 37–41.
7. Українські календарно-обрядові пісні для мішаного хору без супроводу в обробці Олександра Яковчука. Київ, 2016. 243 с.
8. Українські народні колядки та щедрівки для дитячого хору а cappella в обробці Олександра Яковчука. Київ, 2015. 190 с.
9. Українські народні пісні для жіночого хору без супроводу в обробці Олександра Яковчука. Київ, 2018. 240 с.
10. Українські народні пісні для мішаного хору без супроводу в обробці Олександра Яковчука. Київ, 2016. 304 с.
11. Українські народні пісні для чоловічого хору без супроводу в обробці Олександра Яковчука. Київ, 2016. 248 с.
12. Українські народні пісні Закарпаття для мішаного хору без супроводу в обробці Олександра Яковчука. Київ, 2018. 287 с.
13. Шевченко В., Добронравова С. Трансформаційні процеси в жанрі обробки народної пісні (на прикладі творчості О. Яковчука і Г. Гаврилець) // Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство. 2018. Вип. I (10). С. 244–248.
14. Шевченко В., Добронравова С., Семенова О. Сучасні методи опрацювання народної пісні (на прикладі хорових обробок Олександра Яковчука і Ганни Гаврилець) // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Мистецтвознавство. 2018. № 1 (Вип. 38). С. 34–40.
15. Яковчук О. Хорові твори на вірші Тараса Шевченка. Київ, 2013. 176 с.
16. Яковчук О. Хорові твори на вірші Тараса Шевченка. Київ, 2019. 240 с.
17. Яковчук О. Передмова // Українські народні колядки та щедрівки для дитячого хору а cappella в обробці Олександра Яковчука. Київ, 2015. С. 5–24.
18. Яковчук О. Збірка «Українські народні пісні для жіночого хору без супроводу в обробці Олександра Яковчука»: композиторське переосмислення жанрових інваріантів // Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії. 2018. Вип. 18. С. 38–48.
19. Яковчук О. Хорові обробки українських народних пісень Олександра Яковчука: рівень генетичної ментальності нації // Мистецтвознавчі записки. 2018. Вип. 33. С. 288–295.

REFERENCES

1. Bardashevska, Ya. (2015). Figuratively-stylistic and genre concepts Ukrainian vocal-choral music on the basis of poetry T. G. Schevchenko [Образно-стилистичні і жанрові концепції української вокально-хорової музики на основі поезії Т. Г. Шевченка]. *Young researcher [Molodii vchenyi]*. No. 12 (27), Ch. 4, pp. 50–54 [in Ukrainian].
2. Horbatenko, H. (2015). Choral performing in Kyiv on the present stage [Хорове мистецтво Києва на сучасному етапі]. *Choral works of modern Ukrainian composers of Kyiv School [Хорові твори сучасних українських композиторів Київської школи]*. Kyiv; Drohobych, pp. 7–10 [in Ukrainian].
3. Kushniruk, O. (2018). Anthology of Ukrainian folk song arrangement [Антологія обробки української народної пісні]. *Word of Enlightenment. [Slovo Prosvity]*, September 20–26 [in Ukrainian].

4. Kushniruk, O. (2013). Symphony works by A. Jacobchuk in a context of Postmodernism of Ukrainian music culture [Symfonicnyi dorobok O. Yakovchuka v postmodernomu konteksti ukrainskoi muzychnoi kultury]. *Gerald of National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts [Visnyk Derzhavnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstva]*. No. 4, pp. 156–160 [in Ukrainian].
5. Kushniruk, O. (2016). The artistic world of the folk song in the choral arrangements by Alexander Jacobchuk [Khudozhnii svit narodnoi pisni v khorovykh obrobkakh Oleksandra Yakovchuka]. *Ukrainian calendar ritual songs for mixed choir a cappella in arrangement by Alexander Jacobchuk [Ukrainski kalendarno-obriadovi pisni dlia mishanoho khoru bez suprovodu v obrobtsi Oleksandra Yakovchuka]*, pp. 5–18 [in Ukrainian].
6. Pavlishin, S. (1986). Young musicians enter to life [Molodye vkhodiat v zhizn']. *Soviet Music [Sovetskaja muzyka]*, No. 11, pp. 37–41 [in Russian].
7. (2016). *Ukrainian calendar ritual songs for mixed choir a cappella in arrangement by Alexander Jacobchuk [Ukrainski kalendarno-obriadovi pisni dlia mishanoho khoru bez suprovodu v obrobtsi Oleksandra Yakovchuka]*. Kyiv, 243 p. [in Ukrainian].
8. (2015). *Ukrainian folk carols and shchedrivkas for children`s choir a cappella in arrangement by Alexander Jacobchuk [Ukrainski narodni koliadky ta shchedrivky dlia dytiachoho khoru a cappella v obrobtsi Oleksandra Yakovchuka]*. Kyiv, 190 p. [in Ukrainian].
9. (2018). *Ukrainian folk songs for female choir a cappella in arrangement by Alexander Jacobchuk [Ukrainski narodni pisni dlia zhinochoho khoru bez suprovodu v obrobtsi Oleksandra Yakovchuka]*. Kyiv, 240 p. [in Ukrainian].
- 10.(2016). *Ukrainian folk songs for mixed choir a cappella in arrangement by Alexander Jacobchuk [Ukrainski narodni pisni dlia mishanoho khoru bez suprovodu v obrobtsi Oleksandra yYakovchuka]*. Kyiv, 304 p. [in Ukrainian].
- 11.(2016). *Ukrainian folk songs for male choir a cappella in arrangement by Alexander Jacobchuk [Ukrainski narodni pisni dlia cholovichoho khoru bez suprovodu v obrobtsi Oleksandra Yakovchuka]*. Kyiv, 248 p. [in Ukrainian].
- 12.(2018). *Ukrainian folk songs of Transcarpathia for mixed choir a cappella in arrangement by Alexander Jacobchuk [Ukrainski narodni pisni Zakarpattia dlia mishanoho khoru bez suprovodu v obrobtsi Oleksandra Yakovchuka]*. Kyiv, 287 p. [in Ukrainian].
- 13.Shevchenko, V., Dobronravova, S. (2018). Transformation processes in the genre of folk song arrangement (on the example of the works of A. Jacobchuk and A. Gavrylets) [Transformaciini protsesy v zhanri obrobky narodnoi pisni (na prykladi tvorchosti O. Yakovchuka i H. Havrylets)]. *International Journal: Culturology. Philology. Musicology [Mizhnarodnyi visnyk: kulturolohiia, filolohiia, muzykoznavstvo]*. Vol. I (10), pp. 244–248 [in Ukrainian].
- 14.Shevchenko, V., Dobronravova, S., Semenova, O. (2018). Modern methods of folk songs arrangement (on the example of choral processing by A. Jacobchuk and A. Gavrylets) [Suchasni metody opratsiuвання narodnoi pisni (na prykladi khorovykh obrobok Oleksandra Yakovchuka i Hanny Havrylets)]. *The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Specialisation: Art Studies [Naukovi zapysky Ternopilskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Mystetstvoznnavstvo]*. No. 1 (Vol. 38), pp. 34–40 [in Ukrainian].
- 15.Jacobchuk, A. (2013). Choral works on the words of Taras Shevchenko [Khorovi tvory na virshi Tarasa Shevchenka]. Kyiv, 176 p. [in Ukrainian].
- 16.Jacobchuk, A. (2019). Choral works on the words of Taras Shevchenko [Khorovi tvory na virshi Tarasa Shevchenka]. Kyiv, 240 p. [in Ukrainian].
- 17.Jacobchuk, A. (2015). Preface [Peredmov]. *Ukrainian folk carols and shchedrivkas for children`s choir a cappella in arrangement by Alexander Jacobchuk [Ukrainski narodni koliadky ta*

shchedrivky dlia dytiachoho khoru a cappella v obrobtsi Oleksandra Yakovchuka] (2015). Kyiv, pp. 5–24 [in Ukrainian].

18. Jacobchuk, A. (2018). Collection "Ukrainian folk songs for the female choir a cappella in the arrangement of Alexander Jacobchuk": composer reconsideration of genre invariants [Zbirka "Ukrainski narodni pisni dla zhinochoho khoru bez suprovodu v obrobtsi Oleksandra Yakovchuka": kompozytorske pereosmyslennia zhanrovyykh invariantiv]. *Ukrainian art studies: materials, investigations, reviews [Ukrainske mystetstvoznavstvo: materialy, doslidzhennia, retsenzii]*. Vol. 18, pp. 38–48 [in Ukrainian].

19. Jacobchuk, A. (2018). Choral Arrangements of Ukrainian Folk Songs by Alexander Jakobchuk: the Level of the National Genetic Mentality [Khorovi obrobky ukrainskykh narodnykh pisen Oleksandra Yakovchuka: riven henetychnoi mentalnosti natsii]. *Notes on Art Criticism [Mystetstvoznavchi zapysky]*. Vol. 33, pp. 288–295 [in Ukrainian].

Кушнирук О. А. Хоровое творчество Александра Яковчука: жанровые и стилевые параметры. Актуальность. В контексте эволюции современного украинского музыкального пространства особую роль играет хоровое исполнение. Такое положение дел основано на давней традиции коллективного пения, обширной системе его профессионального и любительского функционирования в современных условиях — от титульных коллективов страны до хоровых кружков в учебных заведениях, церковных хоров в храмах и в конце концов, оно обязано большому и разнообразному наследию композиторов прошлого и настоящего. Научное познание последнего является необходимым компонентом в понимании процессов развития национальной музыкальной культуры. В частности, несмотря на активное присутствие в музыкальном исполнительстве творческого наследия в области хоровой музыки представителя киевской композиторской школы, заслуженного деятеля искусств Украины, лауреата премий им. И. Огиенко, А. Веделя, И. Нечуя-Левицкого, лауреата республиканских и международных композиторских конкурсов Александра Яковчука (род. 1952), оно до сих пор остаётся неисследованным музыковедами.

Основные задачи исследования. Выделить жанровые приоритеты хоровых произведений современного украинского композитора А. Яковчука и выяснить некоторые особенности авторского стиля художника.

Методология исследования основана на применении культурологического подхода, источниковедения, текстологических методов, а также методов целостного анализа и интервьюирования.

Итоги и выводы. Жанровые параметры хоровых произведений А. Яковчука сосредоточены вокруг аранжировки народных песен, духовных композиций, кантат, поэм, камерных кантат, мини-циклов, смешанного жанра симфонических ораторий. Среди стилистических особенностей авторской манеры в хоровой музыке — модальность как основа ладового мышления, яркая полифоническая техника, драматургия хоровых тембров, тактичное применение интертекстуальности и стилизации, оригинальность композиционного решения (редукция репризы), вытекающая из прочтения слова концентрация музыкальной интонации и ее основное влияние на всю интонационную область произведения. В будущем для дальнейшего исследования произведений художника важным отдельным шагом будет выяснение жанрово-стилевых особенностей его масштабных произведений — ораторий «Скифская пектораль», «Страсти Христовы».

Ключевые слова: украинская музыка, хоровое творчество А. Яковчука, хоровой триптих, кантата, обработка народной песни.

KUSHNIRUK OLGA

Olga Kushniruk — PhD in Musicology, Senior Associate, M. T. Ryl'skyi Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology of National Academy of Sciences of Ukraine, Department of Musicology and Ethnomusicology.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0766-2555>

DOI: <https://doi.org/10.31318/2522-4190.2019.125.188998>

CHORAL WORKS BY ALEXANDER JACOBCHUK: GENRE AND STYLE PARAMETERS

Relevance of study. In the context of evolution of a modern Ukrainian musical space, choir performance plays a special role. This state of affairs is based on the strong long tradition of collective singing, the extensive system of its professional and amateur functioning in modern conditions — from the titular collectives of the country to choral circles in educational institutions, church choirs in temples, and in the end it owes a large and diverse composer's heritage of past and present times. Scientific knowledge of the latter one is a necessary component in understanding the processes of development in national musical culture. In particular, despite of the active presence in the performance, creative heritage in the field of choral music of a representative of the Kyiv composer's school, the Honored Art Worker of Ukraine, the winner of the awards to them. I. Ogienko, A. Vedel, I. Nechuy-Levytskyi, the winner of the national and international composer competitions of Alexander Jacobchuk (born in 1952) continues to remain unreleased by musicologists.

Main objectives of the study. To highlight the genre priorities of choral works of contemporary Ukrainian composer A. Jacobchuk and to find out some features of the author's style of the artist.

The methodology of the research is based on the application of the cultural approach, source study, textual methods, as well as methods of holistic analysis and interviewing.

Results and conclusions. Genre parameters of choral works by A. Jacobchuk are concentrated around the arrangement of folk songs, spiritual compositions, cantatas, poems, lesser oratorios, mini cycles, mixed genre of symphony oratorios. Among the stylistic features of the author's manner in choral music — modality as the basis of mode thinking, vibrant polyphonic technique, drama of choral timbres, tactful application of intertextuality and stylization, originality of compositional solution (reduction of reprise), derived from reading the word concentration of musical intonation and its main influence on the entire intonational field of the work. In the future for next investigation of the artist's works an important separate step is to find out the genre-style features of his large-scale compositions — the oratorios "Scythian Pectoral", "Passion for Christ."

Key words: Ukrainian music, choral art by A. Jacobchuk, choral triptych, cantata, folk song arrangement.